

selef ve halef yolu

şeyhulİslam ibn teymiyye

*"Selefin yolu daha güvenli,
halefinki ise bilgecedir..."
sözü üzerine*

tevhid yayınları

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

SELEF VE HALEF YOLU

"Selefin yolu daha güvenli, halefinki ise bilgedir..."
sözü üzerine

ŞEYHULİSLAM İBN TEYMIYYE

TEVHİD YAYINLARI

1435

SELEF VE HALEF YOLU

"Selefin yolu daha güvenli, halefinki ise bilgecedir..."
sözü üzerine...

ŞEYHULİSLAM İBN TEYMİYYE

kaynak

İbn Teymiyye Külliyyatı 4. Cilt

"Anahatlarıyla Selef İtikadı"

"...Selef'e saygı, her grubun Sünnet'e bağlılığı ve bid'atinin azlığı oranında olmuştur."

Şeyhulİslam İbn Teymiyye (rahimehUllah)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Muhakkak ki hamd Allah'adır. O'na hamdederiz ve O'na istiane ederiz ve O'ndan mağfiret dileriz. Ve nefislerimizin şerlerinden ve kötü amellerimizden Allah'a sığınırız. Allah kime hidayet ederse onu saptıracak yoktur ve kimi de saptırırsa ona hidayet edecek yoktur. Ve Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet ederim. O, tektir ve ortağı yoktur. Ve Muhammed'in O'nun kulu ve resûlu olduğuna şahadet ederim.

"Ey iman edenler! Allah'tan, sakınılması gerektiği şekilde sakının ve ancak müslümanlar olarak ölünüz."¹

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan eşini yaratıp ikisinden bir çok erkekler ve kadınlar türeten Rabbinizden sakının; kendi adına birbirinizden istekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık (bağlarını kırmak)tan sakının. Şüphesiz ki Allah, sizin üzerinizde gözetleyicidir."²

"Ey iman edenler! Allah'tan sakının ve doğru söz söyleyin, ki amellerinizi ıslâh etsin ve günahlarınızı bağışlasın. Her kim Allah'a ve Resûlu'ne itaat ederse, o

¹ Âl-i İmran Suresi, 102. ayet

² Nisa Suresi, 1. ayet

fevz'ul-azîm (en büyük mükâfat) **ile kurtuluşa ermiş olur.**"^{3,4}

Emmâ ba'du: Muhakkak ki sözün en doğrusu Allah'ın kitabıdır ve yolların en güzeli de Muhammed (sallAllahu aleyhi ve sellem)'in yoludur ve işlerin en şerlisi sonradan çıkarılanlardır ve her sonradan çıkarılan bid'attır ve her bid'at dalâlettir ve her dalâlet de ateştedir.

Ve ba'du: Şeyhulİslam İbn Teymiyye (rahimehUllah) der ki:

Fakîhler, sufiler ve hadîşçiler yanında Küllâbiyye'den, Kerrâmiyye'den ve Eş'ariyye'den isbat ehli (sıfatları kabul edenler) genel olarak Selef'e dil uzatmazlar. Aksine genel anlamda, onların sözlerinin çoğunda onlara muvafakat ederler. Ancak onlar arasında hadîsi en çok bilen, Selef'in mezhebini daha iyi bilmiş ve o yola daha çok tabî olmuştur.

Yâni Selef'e saygı, her grubun Sünnet'e bağlılığı ve bid'atinin azlığı oranında olmuştur.

Ama Selef'in mezhebine bağlı görünmek (intihal) mes'elesinin, bid'at ehlinin şiarı olmasına gelince bu kesinlikle boş ve bâtıl bir iddiadır. Böyle bir şey ancak

³ Ahzab Suresi, 70.-71. ayet

⁴ Sözümüze Allah Resûlu (sallAllahu aleyhi ve sellem)'den sahih olarak rivayet edilen hacet hutbesi ile başladık. Ebu Davud (2118), Tirmizi (1105) ve İbni Mace (1892)'de tahrir edilmiştir. Senedi sahihtir.

cehaletin çoğaldığı, ilmin azaldığı ortamlarda mümkün olabilir (yutturulabilir).

Şu da bunu açıkça ortaya koyabilir:

Ebû'l-Hasen el-Eş'arî'nın tâbîlerinden Ebû Muhammed'in ashabı, imân, âyetlerin ve hadîslerin te'vîli gibi mes'elelerde Selef'ten farklı düşündüklerini açıkça söylemektedirler. Diyorlar ki:

"Selef'in mezhebine göre imân, söz ve davranıştır, artar ve eksilir. Bizim ashabımızdan olan kelâmcılara göre ise bu husus şu şu şekildedir." İşte böyle açıkça söylüyorlar.

"Selefin mezhebi, sıfatlar hakkında gelen âyet ve hadîslerin te'vîl edilmeyeceği şeklindedir. Ama kelâmcılar bunları ya vücûben, ya cevâzen te'vîl etmek istiyorlar." diyorlar.

Yâni Selef ile kendi ashâbları olan kelâmcıların farklı düşündüklerini kendileri söylüyorlar. Bunlar ağızlarından çıkan sözler olup kitablarında da böyle yazmaktadırlar.

Şimdi bir akıllı çıkıp ibret almaz mı, bir kandırılmış çıkıp kendini toplamaz mı?

Selef'e göre değişik düşünen kişilerin bile açık ifâdesi bu oluyor, sonra o başka düşünenler Selef'in yolundan çıkarak bir şeyler ortaya atıyorlar, evet ibret alın, kafanızı kullanın ki bu hareket düpedüz: "Selef tev'hîd ve tenzîhden saptılar da bunları sonraki âlimler (müteahhirûn) bildi" demek değil midir?

Evet bu tavır sahih ilmin ve sağlam dinin bir geređi olarak fasid bir tavidir.

Şu da var: Bu kelâmcılar bazen Selef'in, bazen kelâmcıların sözlerini destekliyorlar. Nitekim Ebû'l-Meâlî el-Cüveynî, Ebû Hâmid el-Gazzâlî ve Râzî gibiler böyle yapmaktadırlar. Halbuki bazen destek verdikleri Selef'in mezhebinin, yegâne geçerli mezheb olması kaçınılmaz bir şeydir.

Demek ki onlar tek bir din üzere değildirler ve bazen şüphelere yenik düşüyorlar. Bu hâl Kitab ve Sünnet'ten yüz çevirenlere Allah'ın uyguladığı bir kanundur işte.

Bazen müteahhir âlimlerden olan kendi ihvanlarını Selef'ten daha âlim, daha mahir görüyorlar.

Diyorlar ki:

"Selefin yolu daha emîn, daha salimdir, bunların yolu ise daha bilgece ve daha hikmetli (ve sağlam)dır."

Böylece kendi ihvanlarını ilim ve izah açısından daha üstün, tahkik (hakikati bulmak) ve irfan açısından daha faziletli, Selef'i ise bu hususlarda eksik, kusurlu veya câhil olarak niteliyorlar. Amaçları da Selef'in eksiklik ve aşırılıkta düştükleri mazeretleri düzeltmek.

Hiç şüphesiz böyle bir tavır, bir tür râfızîliktir.

Evet her ne kadar Râfızîler'in ve Hâricîler'in söyledikleri sözler gibi Selef'i tekfir etmiyor, Mu'tezîle'nin,

Zeydiyye'nin vesâirenin söyledikleri sözler gibi Selef'i fâsık saymıyorlarsa da onları câhil, hatalı ve sapmış gösteriyor, onları günah işlemiş, mâsiyet yapmış kabul ediyorlar.

Selef'i böyle görmek, onları fâsık görmek değilse bile, şeriatçe az faziletli nesilleri, faziletli nesillerden (sahabe, tabiîn ve etbâdan) daha bilgili, daha faziletli görmektir. Bu da boş iddiadan başka bir şey değildir.

Kitab'ı ve Sünnet'i ve her meslek ve meşrebtan Ehli Sünnet ve'l-Cemâat bağlularının birleştiği şeyi iyi düşünen herkes bilir ki;

- gerek amellerde,
- gerek sözlerde,
- gerek itikâdta ve

- gerekse her türlü faziletli husûsda bu ümmetin en hayırlı çağı, ilk çağdır (asr-ı sâadet çağıdır). Sonra onları izleyenler ve sonra da onları izleyenlerdir.

"İnsanların en hayırlısı benim asrımdır; sonra onları takip edenlerdir; sonra da onları takip edenlerdir."⁵ buyur(ul)maktadır.

⁵ Muslim, Fezâilu's-Sahâbe, 210, 211, 212, 214, 215; Ebû Dâvud, Sünnet, 9; Ahmed bin Hanbel, 2/328

Nitekim bu husus ve onların ilim, amel, imân, akıl, din, dini anlama ve açıklama, ibâdet gibi her fazilette haleften daha üstün olduğu, her türlü müşkülü açıklamaya en lâyük kişilerin onlar olduğu, Nebî (sallAllahu aleyhi ve sellem)'den birçok vecihle gelen hadîslerle sabittir.

Bunu ancak ve ancak, İslâm dininde zarurî bir bilgi olan bu hususa karşı çıkan, onu benimsemeyen ve bilgisi olduğu halde Allah'ın şaşırttığı, saptırdığı bir kimse reddedebilir.

Nitekim AbdUllah İbn Mes'ûd (radıyAllahu anh) şöyle demiştir:

"Kim bir yol tutacaksa ölmüş olanların yolunu tutsun. Çünkü dirilerin fitneye düşmeyeceğine güvenilemez. Ölmüş olanlar dediklerim Muhammed'in ashabıdır, şu, bu ümmetin en temiz, en itaatkâr kalbli, ilmi en derin, en az tekellüflü olan kişileridir. Onlar Allah'ın, peygamberine sahâbî olsunlar, dini ikâme etsinler diye seçtiği bir toplumdur. Binâenaleyh onların hakkını itiraf ediniz, onların hidâyet yoluna sıkı sarılınız. Çünkü onlar dosdoğru bir yol üzere idiler."⁶

Bir başkası da şöyle demiştir:

"Göçüp gitmiş olanların izlerinden gidiniz, çünkü onlar kâfi ve şâfi olanı getirdiler, ortaya koydular. Onlardan sonra onların bilmediği bir hayır ortaya çıkmış değildir."

⁶ Ahmed b. Hanbel, III, 134.

Evet böyle işte! Tıpkı Allah Resûlu (sallAllahu aleyhi ve sellem)'in buyurduğu gibi:

"Hiçbir zaman gelip geçmez ki ondan sonrası öncesinden daha şerli olmasın. İşte Rabbinize kavuşuncaya kadar hep böyle olacak."⁷

Artık bilgilerin en yücesi olan Allah bilgisi (ma'rifetullah) konusunda daha hayırlı bir zaman nasıl gelir de görürüz bilmem?

Hayır ebediyyen böyle bir şey olmayacak!

Şafiî (rahimehUllah) Risâle'sinde ne güzel söylemiş:

"Onlar her ilimde, her dini işte, her fazilette, bir bilgiye bizi ulaştıran her vasıtada, bir hidâyete eriştiren bir sebepte bizden üstündür, bizim üstümüzdedirler. Onların görüşü bize kendi görüşümüzden daha hayırlıdır!"

Dahası var: O sözlerin sahibi Ebû Muhammed ve benzerleri Küllâbî Cehmî'lere şunu söylemek istiyoruz:

Selef'in bütün yapmak istediği şey Allah Resûlu (sallAllahu aleyhi ve sellem)'e muvafakat üzere bulunmak olduğu halde nasıl oluyor da onların bu yolunu bırakabiliyorlar?

Gerçekten de Selef'in sahip olduğu ilim ve imân nâmına ne varsa hepsi, Allah'ın kendileri karanlıklardan aydınlığa

⁷ Buhari, Fiten 6; Tirmizi, Fiten 35 (2207)

çıkardığı, Aziz ve Hamîd olanın yolu olan Sırat-ı Müstakîm'e ulaştırdığı şeylerdi, bunu da Nebîleri (sallAllahu aleyhi ve sellem)'den elde etmişlerdi.

Selef'in bu yolu âyetlerde şöyle anlatılıyordu:

"Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kuluna açık açık âyetler indiren O'dur."⁸

"Ey iman edenler, Allah'tan korkun, O'nun Resûlu'ne iman edin ki size rahmetinden iki pay versin, sizin için aydınlığında yürüyeceğiniz bir nûr yaratsın ve sizi bağışlasın. Allah Gafur'dur, Rahîm'dir. Böylece kitab ehli bilsin ki kendileri, Allah'ın lûtfundan hiçbir şey elde edemezler."⁹

"Andolsun ki Allah mü'minlere büyük lûtufta bulundu. Zira daha önce açık bir sapıklık içinde bulunuyorlarken onlara, kendi içlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, kendilerini tezkiye eden ve kendilerine Kitab'ı ve hikmeti öğreten bir resûl gönderdi."¹⁰

"İşte sana da böyle emrimizden bir ruh vahyettik. Sen kitab nedir, imân nedir bilmezdin. Fakat o (kitab)ı bir nûr yaptık. Kullarımızdan dilediğimizi onunla hidâyete iletiyoruz. Ve şüphesiz ki sen doğru yola

⁸ Hadîd Suresi, 9. ayet

⁹ Hadîd Suresi, 28.-29. ayet

¹⁰ Âl-i İmrân Suresi, 164. ayet

götürüyorsun, göklerde ve yerde bulunan her şeyin sahibi Allah'ın yoluna..."¹¹

Halbuki Ebû Muhammed ve benzerleri:

"Resul, tevhîd konusunda hakkı açıklamamış, insanlara kendi içinde tuttuklarını söylememiş, bilâkis onlara hakkın hilâfına şeyleri söylemiştir, yâni hakkı ya gizlemiş veya onu bilmiyordu." diyen mülhidlerin yolundan gitmektedirler.

Yâni gerek inançsız filozoflar, gerek tevhîd, meâd (ölüm sonrası hayat) vesâir ilmî konularda Allah Resûlu'nun getirdiklerine aykırı düşünen ve mülhid filozofların yoluna düşenler şöyle söylemektedirler:

"Resûl, ahlâkı, ailevi hayatı ve beşerî münâsebetleri ilgilendiren amelî hususları en güzel, en sağlam esaslara oturtmuş, yeryüzündeki şerâatlerin en faziletlisi olan amelî bir şeriat getirmiştir."

Böylece yeryüzünde onun getirdiği sistemden daha mükemmel ve daha üstün bir sistemin gelip geçmediğini itiraf ediyorlar. Çünkü onlar onun yeryüzünde gerçekleştirdiği güzel idareyi, ortaya koyduğu adalet esaslarını görüyorlar, zulmü nasıl ortadan kaldırdığını müşâhade ediyorlardı.

Ancak Allah Resûlu'nun haber verdiği, Rabbin sıfatları, isimleri, melekleri, kitabları, resûlleri, âhîret günü, Cennet

¹¹ Şûra Suresi, 52.-53. ayet

ve Cehennem gibi ilmî konulara gelince, mülhid filozoflar ve onlara uyanlar bu konuları(n vahiydeki tasvirini) kendi düşünüşlerinden farklı bulunca, Allah Resûlu hakkında iki gruba ayrıldılar:

1- Aşırıları şöyle diyorlar:

"Resûl, bu marifetleri, bu ilimleri bilmiyordu. O'nun kemâli sadece, ibâdetler ve ahlâk gibi amelî hususlara münhasırdı. İlmî hususları ise filozoflar ondan da, diğer peygamberlerden de daha iyi bilirler."

Yine derler ki:

"Alî filozoftu ve ilmî hususları Resûl'den daha iyi bilirdi. Harun filozof idi, ilmî hususları Musa'dan iyi bilirdi."

Bunların birçoğu da Firavun'u ta'zîm ederek Kıptî Eflâtun ismiyle anıyor, Musa'nın, bir kızı ile evlendiği Medyen'li zâtı -ki bâzıları onun Şuayb olduğunu söyler - Aristo'nun üstadı Eflâtun olarak görüyor, Aristo'nun Hızır olduğunu belirtiyorlar. Ve buna benzer daha nice cehalet ve dalâlet dolu sözler ki, künhünü ancak Zulcelâl bilir.

En az cehaletleri, peygamberlerin tarihlerini bilmemeleridir. Onların ittifak etmiş oldukları üzere Aristo, Yahudi ve Hristiyanların Rûmî takvimin başlangıcı saydıkları Makedonyalı İskender b. Filips'in veziri idi ve İsâ'dan 300 yıl önce yaşamıştı.

Bâzan da İskender'in, Kur'ân'da ismi geçen Zülkarneyn olduğunu, Aristo'nun da onun veziri olduğunu zannederler

ki, bu bir cehalettir. Çünkü İskender b. Filips ne Türklerin yurduna gelmiş, ne de seddi inşâ etmiştir. Sadece İran topraklarına gelip dayanmıştır.

Kur'ân'da adı geçen Zülkarneyn ise; yeryüzünün hem doğusuna, hem batısına varmış ve İskender'den önce yaşamış bir zâttır. İsminin İskender b. Dârâ olduğu, muvahhid bir mü'min bulunduğu söyleniyor.

İskender b. Filips ise müşrik idi. O ve kavmi yıldızlara ve putlara tapıyor, sihirle uğraşıyorlardı.

Aristo ve onun Yunanlı kavmi de müşrik idiler, putlara taparlar, sihirle meşgul olurlardı. Bu konuda kitablari vardır. Haberleri meşhurdur. Eserleri ve onlardan gelen haberler bu şekilde tanınmaktadır. Şimdi bu nerede kalıyor, o nerede?!

Şunu demek istiyorum ki Allah Resûlu'nun getirdikleri şeyler hakkında bu bâtını filozoflar ne diyorlar, o açıkça ortaya çıksın.

2- Filozoflardan ve onlara uyanlardan ikinci grup şöyle demektedir:

"Resûl, tevhîd ve meâd (âhiret) konusunda haddizatında değişmez olan sabit hakkı biliyor.

Rabbin sübûtî bir sıfatının olmadığını, görmediğini, konuşmadığını (basar ve kelâm gibi sıfatlarının olmadığını) kabul ediyor, feleklerin ezelî ve ebedî olup dâima varolageldiklerini ve sonsuza kadar var olacaklarını,

bedenlerin kâim olmadığını, Allah'ın diri, konuşan, katından vahiy indiren, katına çıkan meleklerinin olmadığını biliyor, kendi iç âleminde bu batınilerin söylediklerini söylemekle birlikte, halka bunlardan ancak söyleme imkânı bulduklarını söylüyordu. Çünkü (içindeki) bu şeyler açıkça söylense idi, halkın aklı bunlara yatmaz, kalben mutmain olamazlar. Aksine bunları inkâr eder, bunlardan kaçarlardı.

Bu sebeble onlara bir şeyler canlandırmaya, gözlerinin önüne getirmeğe çalışmış, temsilî bâzı şeyler söylemiş, sembolik konuşmuştur.

Böylece dinleri açısından yararlanabilecekleri şeyleri onlara açıklamıştır. Gerçi bu tavırda onlara karşı bâzı şeylerin örtbas edilmesi, onların câhil bırakılması, hakikat dışı inançlara sevk edilmeleri söz konusudur ama, bu onların maslahatına olacaktır."

Böyle diyorlar, sonra da bâtınîlerin imamları olarak Ubeyd b. Meymûn el-Kaddah oğullarını göstererek onların Muhammed b. İsmail b. Ca'fer'in soyundan geldiğini söylüyorlardı. Halbuki öyle değildir. Aksine ataları bir mecûsî elinde büyümüş bir yahûdî idi. Bunlar ise Şiî göründüler. Aslında bu sülâle (Ubeyd oğulları) Şia'nın hiçbir mezhebinden değildirler; İmamiyye'den de, Zeydiyye'den de, hattâ Alî'nin ilâhlığına veya peygamberliğine inanan ğulat (aşırı Şiîler) den de değillerdi. Bunların hepsinden daha şerli idiler.

Bu sebeble müslüman âlimler onların sırlarını ortaya dökmek, maskelerini düşürmek için birçok kitablar

yazmışlar, müslümanlar onlarla birçok kez savaşmışlardır. Onların kıssaları bilinmektedir.

İbn Sînâ ve ailesi, onların Mısırlı hâkimleri zamanında yaşayan bağlılarından idiler. İbn Sînâ bu sebeble felsefeye dalmıştır.

Yine bunlar, Muhammed b. İsmail'in mektûm (gizli) imam olduğunu, Muhammed b. Abdillâh b. Abdilmuttalib (sallAllahu aleyhi ve sellem)'in şeriatını meshettiğini söylüyor ve diyorlar ki:

"İsmâiliyye (nin elebaşları) masum imamlardı."

Daha ileri giderek onların peygamberlerden daha faziletli olduğunu, bâzan da "tapılacak ilâhlar olduklarını" söylüyorlar.

Bu sebebledir ki Hâkim, Dürzi uşağı Heştîkî'i, Suriye'deki Teymullâh b. Salebe vârisine göndermiş, Heştîkî de o bölge halkını saptırmıştı.

Böyle halkı içerisinde bugüne kadar Heştîkî'den kalanlar, Hâkim'in ilâh olduğunu söylüyorlar. Yâni Heştîkî onları İslâm dininden çıkarmıştı. Artık beş vakit namazın, Ramazan ayı orucunun, Beyt-i Haram'ın haccedilmesinin farziyyetine inanmıyorlar, Allah ve Resûlu'nun haram kıldığı, ölü, kan, domuz eti, içki vesâir şeyleri haram saymıyorlardı.

Bu adamlar kendilerine icabet edenlerden önce Şîî olmalarını (teşeyyû), Rafızîliğin gereklerine sarılmayı,

kendilerine ne haramdır denirse onu haram saymayı istiyorlar.

Sonra o kişileri derece derece merhalelerden geçirerek nihayet İslâm dininden sıyrılma durumuna getiriyorlar. Maksatları ise sırlarının irfanına ermek.

Bu irfan ise, nefsin kemâle erdiği şeyi bilmek. Nitekim mülhid filozoflar da böyle söylemektedirler. Artık bu bilgiye ve irfana erişen kimse gayeye ulaşmıştır. Avama vâcib olan ibâdetler kendisinden düşer, beş vakit namaz, Ramazan orucu, BeytUllah'ın haccı ondan sakıt olur, başkalarına helâl olmayan haramlar ona helâl olur.

Bunların Allah Resûlu'ne hürmetkar davrandıkları zaman söyleyecekleri söz şudur:

"-İddialarınca kendi mülhid elebaşları gibi- ilimde kâmil idi. Avama karşı, havâssa söylemek için gizli tuttuğu bilgilerin aksini açıklardı."

Bu konudaki sözlerinin bozukluğunu açıklamıştık. Burası o açıklamalar için uygun değil.

Maksadımız şunu ifâde etmektir ki;

Allah'ın ulûvv (âlî) sıfatı ile haberi sıfatlarını nefy (redd) eden, "el-Lum'a" sahibi ve benzeri kimseler aslında berikilerin sözlerine benzeyen şeyler söylüyor, Allah Resûlu'nun açıktan söylediği şeyler haddizatında değişmez hak sözler değildi, çünkü avama izhârı mümkün olmayan şeylerdi bunlar, diyorlar. İmdi bizzat Allah Resûlû

hakkında böyle şeyler söylerlerse, onun etbâî olan sahabe ve tabiîn hakkında, bu ümmetin Selef'i bu zâtlar hakkında neler söylemezler?

Kimin Allah Resûlu (sallallahu aleyhi ve sellem) ile müslümanlıkta öne geçen Muhacir ve Ensâr hakkındaki sözlerinin temeli bu olursa, onlara muvafakat değil muhalefet etmiş olur. Özellikle -onun iddiasına göre- Allah Resûlu'nun ve seçkin ashabının açığa vurmayı gizli tuttuğu nefyi (sıfatları reddetmeyi) açığa vurduğu zaman da onlara muhalefet etmiş olur.

Hafid İbn Rüşd vesâir sıfat reddedicilerin çoğunluğu bu yoldan gitme görüşündedirler. Ebû Hâmid el-Gazâlî'nin sözlerinde de bu nevî şeyler pek çoktur. İbn Âkil gibiler de bâzan buna benzer sözler söylüyorlar. Ancak İbn Âkil'e hâkim olan hava şu olmuştur:

Önceleri Sünnet'ten ayrıldığı zamanlar cehmîliğe ve mu'tezîliliğe meyil göstermiştir. Ömrünün sonlarında ise tutumu değişmiş ve hâlis Sünnet'e (Ehl-i Sünnet yoluna) dönmüştür.

Ebû Hâmid (el-Gazâlî) ise felsefeye meyyaldir. Ancak felsefeyi tasavvuf ve İslâmî ifâdeler çerçevesinde sunmuştur.

Bu sebebledir ki müslüman âlimler onu reddetmektedirler. Hattâ ashabından en seçkini olan Ebû Bekr İbnu'l-Arabî de onu reddetmiştir.

Der ki:

"Şeyhimiz Ebû Hâmid filozofların tam ortasına düşmüştür. Sonra aralarından çıkıp kurtulmak istemiş, ancak başarılı olamamıştır."

Ayrıca Gazali'den, Bâtınîlerin görüşlerini benimsediğini gösteren bâzı sözler de rivayet etmiştir ki, kitablarında bunu doğrulayacak ifâdeler bulunmaktadır.

Gazâlî'yi daha önce adı geçen âlimler de reddetmişlerdir.¹²

¹² İbn Teymiyye Külliyyatı, Tevhid Yayınları, 4. Cilt: "Anahatlarıyla Selef İtikadı"